

М.П. Суслик, В.І. Лучків, А.І. Гаманюк, В.Т. Поліщук,
В.П. Перепелиця, О.Г. Дикий

Спогади про Вчителя – видатного хірурга О.О. Шалімова

20 січня 2018 року виповнилося 100 років із дня народження видатного українського вченого, хірурга та громадського діяча Олександра Олексійовича Шалімова. Ім'я Олександра Олексійовича було і залишається вагомим в українській хірургії. У пацієнтів виникає більше довіри до лікаря, якщо він – учень Шалімова. Навіть Інститут хірургії і трансплантології у народі називали «шалімовським» задовго до присвоєння йому імені видатного хірурга. Адже його створював, будував, розвивав саме Олександр Олексійович. І в останню путь він пішов звідси.

Народився Олександр Олексійович Шалімов 20 січня 1918 року в селі Введенка Липецької області у селянській багатодітній родині. У сім'ї було 11 дітей і ще прийняли двох безпритульних.

З інтерв'ю Олександра Шалімова «ФАКТМ»: «У нас в сім'ї було чотирнадцять дітей, але вижили тільки три сестри і шість братів. Батько – потомствений селянин, мати з кубанських козачок. Голод змусив нас покинути рідне село Введенка Липецької області і відправитися на Кубань. Жили в землянці. Влітку я працював пастухом, а в холодну пору допомагав столярам. У школі вчився добре, і мене направили на робітфак сільськогосподарського інституту. І треба ж: безглузда випадковість змінила всі плани. У трамваї я ненароком наступив на ногу якійсь жінці. Вона закричала: «Уркагана! Бандит!» Коли я прийшов в інститут здавати документи, виявилось, що саме ця жінка оформляє вступників. Я розвернувся і пішов. У наступному році мені дали направлення на інший робітфак – в Кубанський медінститут. Навчався на відмінно. А випускний іспит здавав 23 червня 1941 року – на другий день війни. На фронт я не потрапив: мене визнали непридатним до служби через перенесені хвороби. Зате отримав направлення на посаду головлікаря і хірурга в лікарні Читинської області. Добре, що прихопив з собою пошарпані підручники з усіх спеціальностей, які придбав в інституті за ціною макулатури».

У 1944 р. молодого хірурга переводять у Петровськ-Забайкальський на посаду головного лікаря, завідувача хірургічного відділення. У 1946 р. О.О. Шалімов почав працювати хірургом у Брянській обласній лікарні, незабаром у Брянськ приїхав Н.М. Амосов. Для обох робота в Брянську стала школою вищої майстерності в хірургії. Протягом ряду років між двома талановитими і цілеспрямованими хірургами тривало змагання, метою якого було вдосконалення професійної майстерності. Невипадково з цієї своєрідної брянської школи вийшла ціла плеяда відомих хірургів. З 1953 р. О.О. Шалімов – головний хірург Брянського облздороввідділу і завідувач хірургічного відділення Брянської обласної лікарні РРФСР. У 1955 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Утворення штучного стравоходу при рубцевій непрохідності». Проте коло його наукових інтересів не обмежувалося цією проблемою. Особливий інтерес він проявляє до питань хірургії шлунка, стравоходу, легень і підшлункової залози.

З 1956 р. починається харківський період діяльності О.О. Шалімова. Спочатку він був обраний доцентом кафедри хірургії Харківського медичного інституту, а після захисту докторської дисертації на тему «Хірургічне лікування раку головки підшлункової залози і фатерова соска» з 1959 р. очолив кафедру торакальної хірургії та анестезіології Українського інституту вдосконалення лікарів. Після створення в 1965 р. Харківського НДІ загальної та невідкладної хірургії О.О. Шалімов очолює його та одночасно завідує кафедрою торакоабдомінальної хірургії. Роки роботи в Харкові були періодом становлення О.О. Шалімова як вченого. Коло його інтересів включало питання хірургії органів травлення, серця, магістральних судин, анестезіології та ін. О.О. Шалімов багато уваги приділяє хірургії легень, серця і кровоносних судин. За його участі сконструйовані оригінальний апарат штучного кровообігу, плоскі дилататори для мітральної комісуротомії, ряд пристроїв та інструментів. Він запропонував і впровадив у практику методику заміни облітерованої артерії одноімменною веною (*in situ*), також опубліковано безліч монографій, у яких відображено великий клінічний досвід автора.

З 1970 р. О.О. Шалімов працює у Києві. Спочатку він був обраний завідувачем кафедри торакоабдомінальної хірургії, керував відділенням хірургії Київського НДІ гематології та переливання крові, деякий час виконував обов'язки директора цього інституту. З 1972 р. О.О. Шалімов очолює Київський НДІ клінічної та експериментальної хірургії, створення і становлення якого відбувалося під його керівництвом. У 1976 р.

Пам'ятаємо

На відпочинку в Малинському районі Житомирської області (справа на ліво): академік О.О. Шалімов, лікар-хірург Малинської ЦРЛ О.Л. Андрейцев, зав. хірургічним відділенням Малинської ЦРЛ А.І. Гаманюк

О.О. Шалімова призначають головним редактором журналу «Клінічна хірургія», а в 1980 р. – головним хірургом МОЗ УРСР. З 1978 р. О.О. Шалімов – дійсний член АН УРСР.

Серед багатьох проблем, вирішенням яких успішно займалися вчені інституту під керівництвом О.О. Шалімова, одне з найважливіших місць належить розробці методів хірургічного лікування виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки. У результаті кропітких наукових пошуків були запропоновані оригінальні види операцій та численні модифікації вже існуючих, що дозволило поліпшити результати лікування. У Київському НДІ клінічної та експериментальної хірургії, зокрема в керованому О.О. Шалімовим відділі, успішно розроблялися питання реконструктивно-відновної хірургії жовчних проток, вогнищевих та дифузних уражень печінки, порталльної гіпертензії.

Багато уваги О.О. Шалімов приділяв розвитку хірургії кровоносних судин. Він по праву вважається одним з основоположників реконструктивно-відновлювальної ангіохірургії в Україні.

З ім'ям О.О. Шалімова пов'язаний розвиток в Україні мікрохірургії. У 1979 р. на базі відділення хірургії судин було створено одне з перших в СРСР відділення мікросудинної хірургії. У керованому О.О. Шалімовим інституті вперше в Україні знайшла застосування і почала успішно розвиватися ендovasкулярна хірургія.

О.О. Шалімов став першим лікарем, котрий провів вдалу пересадку підшлункової залози хворому на діабет, розробив і впровадив нові методи операцій при онкологічних захворюваннях, хворобах органів травлення, судин, серця. Під керівництвом О.О. Шалімова проведено першу в Україні операцію з пересадки серця.

Напевно, О.О. Шалімов – останній хірург, який оперував усі органи, пологи міг прийняти, при будь-якій травмі допомогти. Крім того, він написав три докторські дисертації: одну з проблем захворювань легень, другу – по стравоходу, а третю – по підшлунковій залозі. Кожна з них була надзвичайно прогресивною. Якими ж глибокими знаннями потрібно володіти, щоб зробити такі роботи!

Вимогливий до себе, О.О. Шалімов викликав велику повагу інших, вимагаючи від них самовідданості роботі і виховавши цілу плеяду учнів, які продовжили його справу. О.О. Шалімов дозволяв асистувати йому, перебувати в операційній, щоб дивитися, як він працює.

О.О. Шалімов не залишався осторонь і в години відпочинку. Його улюбленими святами були День медпрацівника, Новий рік, Восьме березня. Він вів вечори, організовував виїзди на природу, любив поїздки по Дніпру. Не дуже добре знаючи українську мову, він однак вивчив безліч українських віршів і пісень. О.О. Шалімов завжди був душею застілля, вимовляв прекрасні тости. Олександр Олексійович любив полюбання, особливо на кабана.

Делегація хірургів Житомирської області на II з'їзді хірургів в Донецьку (зліва направо): док. мед. наук, професор, завідуючий хірургічним відділенням №1 Житомирської дитячої обласної лікарні П.С. Русак, академік АМН України О.О. Шалімов, лікар-хірург Бердичівської ЦМЛ О.М. Кононко, завідуючий операційним блоком ОКЛ м. Житомира Г.К. Бартош, лікар-хірург хірургічного відділення ОКЛ м. Житомира В.Т. Поліщук, начальник УОЗ Житомирської області М.П. Суслик

Історія цієї фотографії дуже цікава. У перерві між секційними заняттями на з'їзді делегація хірургів Житомирської області стояла осторонь. О.О. Шалімов підійшов, поцікавився, чим живе сьогодні Житомирщина, запитав про кадрові проблеми хірургічної служби, «що нового почули, що збирається впровадити в хірургічну практику», з ким спілкувались. Учасники цієї миттєвої зустрічі досі згадують цей епізод. Незважаючи на велику зайнятість, (на з'їзді було близько 5 тисяч делегатів та делегацій з інших країн світу), Олександр Олексійович знайшов хвилинку і для нас

Згадає Олександр Усенко: «Пишаюся, що останню в своєму житті операцію Шалімов зробив саме у відділенні, яким я на той час вже завідував. По «швидкій» привезли людину з політравмою, їй потрібно було терміново прооперувати. Ми зупинили кровотечу в грудній клітці, але все не могли зрозуміти, як підступити до розірваної легені. А Шеф якраз перебував у реанімації після операції, яку сам переніс. Я попросив його підійти і порадити, як нам краще вчинити. Олександр Олексійович встав, поверх спортивного костюма накинув халат, помився, як це належить перед входом в операційну, і пояснив, яким чином краще зашити легеню. Йому тоді було 85 років! І, слава Богу, пацієнт залишився живий. Знаєте, досвід – велика справа, тим більше досвід такої людини».

Зі спогадів завідувача хірургічного відділення Малинської ЦРЛ Житомирської області А.І. Гаманюка: «Мав честь неодноразово спілкуватись з О.О. Шалімовим, причому не тільки в операційній чи у відділенні, а й під час відпочинку. Він був прекрасним рибак, мисливцем, дуже компанійським, співав прекрасно українські пісні. Буваючи в Москві, в інституті онкології, доводилось неодноразово чути, що Україна має ВЕЛИКОГО хірурга-гепатолога, якого знає весь світ. Скільки учнів залишилось в медичному просторі України та в медичному просторі ближнього та дальнього зарубіжжя, і всі вони згадують добрим словом О.О. Шалімова».

У 1978 р. О.О. Шалімов обраний академіком АН УРСР. Протягом 22 років обирався депутатом Верховної Ради УРСР (6–10-го скликань). Голова правління Українського наукового товариства хірургів, член міжнародного товариства хірургів, голова республіканської проблемної комісії – це далеко не повний перелік його громадських посад і обов'язків. У 1988 р. призначений почесним директором Київського НДІ клінічної та експериментальної хірургії. У 1998 р. академіка О.О. Шалімова визнано «Людиною планети».

Трудовий стаж Олександра Шалімова – понад шістьдесят років. За ці роки він прооперував сорок тисяч хворих! Був членом міжнародного товариства хірургів, асоціацій хірургів Австрії, Німеччини, Росії, України, дійсним членом Академії медичних наук України і Нью-Йоркської академії наук. О.О. Шалімов є автором понад 830 наукових праць та 112 винаходів, створив в Україні два науково-дослідні інститути – у Харкові і Києві.

Олександр Олексійович – не просто легенда хірургії, це – Людина, яка назавжди увійшла в історію нашого суспільства.